

Муниципальное автономное общеобразовательное учреждение
«Средняя общеобразовательная школа с.Аксы-Барлык
Барун-Хемчикского кожууна Республики Тыва»

РАССМОТРЕНО
на заседании ШМО
Протокол №4
от «24» августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО
Заместитель директора
по УВР / Моктээр Э.Ч.
от «24» августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директор

Приказ № 65

от «25» августа 2023 г.

Кужугет О. О.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

курса внеурочной деятельности «Улусчу ужурлар»
для учащихся 3-х классов

Составитель: Саая Людмила Шактар-ооловна

Аксы-Барлык 2022

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК.

Бо ажилчын программаны Г.Д. Сундуйнун 3-4 класстарга шенелделиг ооредилге ному «Улусчу ужурларга» таарыштыр 1 чылга тургускан. Неделяда 1 шак, будун ооредилге чылында 34 шакка улээн.

Улусчу педагогика амгы национал школаның өөрөдилге-кижизидилгелиг ажил-чорудулгазының кол үндезинин тургузуп, ниити өөрөдилге системаларында чаа угланыышкын, тускай быжыг турушту ээлеп турар. Чоннуң чаагай чаңчылдары, сагылга ёзулалдары, ужурлары улусчу педагогиканың кол өзээн тургуспушаан, өзүп оорар салгалдың кижизидилгезинин депшилгелиг аргаларын байлакшыдып турар.

Улусчу педагогиканың идеялары, байлак дуржулгазы болгаш аргалары өг-бүле кижидилгезинде, ада-иелер ортузунда тарап нептерээн.

Улусчу педагогика дээрге өг-буленин, төрөл-бөлүк улустун болгаш чоннун уруглар кижизидилгезинин дуржулгазы, а этнопедагогика ону шинчилээр эртем.

Оон кол сорулгазы-улусчу педагогиканын ужур-утказын, аргаларын шинчилээри, оон депшилгелиг аргаларын ооредилге-кижизидилге ажылынга таарыштыр ажыглаары.

Проблемазы: өг-бүле, төрөл-доргул харылзаалары, үндезин ажил-агый, төрөөн чер-чурт дугайында айтырыглар, этикет, бойдус ужурлары, кижинин тура-соруу, сагыш-сеткили, оске чоннарнын культуразы. Бойдуска тыва кижинин хамаарылгазы, тыва кижинин унуш озумелге хамаарылгазы, дириг амытаннарга, куштарга хамаарылгазы, чоннун эскериглерин шын сагып, хайгааралга алырынга кижизидер.

Сорулгазы:

-ада-огбелеривистин, чоннун депшилгелиг дуржулгазын уругларга шингээттирери.

-амгы болгаш келир уенин салгалынын будуштуг мозузун хевирлээри.

--уругларны ужур сагыыр толептиг кижилер кылдыр кижизидери.

--уругларнын чогаадыкчы шинээн сайзырадыры

--уругларнын аналитиктиг болгаш кара угааан-биле бодаар шынарларын сайзырадыры.

Программаның тургузуу:

1. Бойдус чаяалгазы;
2. Тыва кижинин унуш-озумелге хамаарылгазы;
3. Чуглуг куштар;
4. Танды кежи;
5. Чыл, ай, хонук саналгазы;
6. Ак-кок хемнин кижилери
7. Бойдус магадылалы

Өөреникчилерниң шингээди алыр билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чаңчылдарына кол негелделер.

3-ку классты доозуп турар өөреникчилерниң билип алыр ужурлуг чүүлдери:

--Бойдуска тыва кижинин хамаарылгазын, чер ужурларын, аржаан ужурларын билири.

--Тыва кижинин унуш-озумелге хамаарылгазы: ыяш ужурларын, Ыдык ыяштарга чалбарыгларны, Тыванын чем унуштерин билири.

--Дириг амытаннарга, куштарга хамаарылгазын билири.

--Чыл, ай, хонук саналгазын билири.

--Сугнун кижиге ажык-дузазын, камнаарын билири.

--Чоннун эскериглерин шын сагып, хайгааралга алырын билири.

3 класска «Улусчу уjurлар» деп эртемнин

материал-техниктиг хандырылгазы

Ук эртемни өөредип турда, албан турар уjurлуг чуулдер:

1. Чогаалдарның сөзүглелдерининг экземплярылары четче санныг турар уjurлуг.
2. Эге школаның библиотеказының фондузунга албан турар уjurлуг документилен болгаш номнар:
 - «Улусчу уjurлар» деп эртемге хамаарышкан нормативтиг документилен;
 - авторлуг программалар;
 - Тыва Республиканын өөредилге болгаш эртем яамызының сумелээн өөредилге номнары болгаш оларның даңзызы;
 - өөреникчилер-биле ажылдап тургаш, ажыглаар янзы-буру карточкалар;
 - дузалал литература (справочниктер, словарьлар, энциклопедиялар дээш оон-даа өске).

Амгы уениң негелдези-биле турар уjurлуг чуулдер:

- өөредилге-техниктиг херекселдер;
- янзы-буру көргүзүг материалдары (электроннуг таблицаалар)
- мультимедийлиг компьютер;
- мультимедиолроектор;

АЖЫГЛААН ЛИТЕРАТУРА:

- 1.Тыва Республиканың ниити өөрөдигезиниң куруне стандартының национал-девискээр кезээ. Национально-региональный компонент государственного стандарта общего образования Республики Тыва. - Кызыл: Тув. кн. изд-во, 2006. - С. 38-43.
- 2.Федеральный государственный образовательный стандарт начального общего образования / М-во образования и науки Рос. Федерации. - М.: Просвещение, 2010. - 31 с. - (Стандарты второго поколения).

Календар-тематиктиг план «Улусчу ужурлар».

3 класс (34 шак) неделяда 1 шак

№	Темазы	Сорулгазы	УУД өөредилгениң тускайлаң кылдыныглары болгаш баш бурунгаар планнаан түңнелдери (предметтиг, метапредметтиг (оске эртемнер- биле холбаазы),бот- хууда билиглери)	Шагы	Эрттирер хуну	
					План	Факт
I.	Кижиг болгаш бойдус чаялгазы.					
1	Бойдуска тыва кижиниң онзагай хамаарылгазы. «Итпиктин ыры» сөзү Ч.Кара-Күскенини, аялгазы С.Базыр-оолдуу.	Тыва кижиг бойдус-биле тудуш, ол кижини тынгарар, чемгерер, хепкерер деп чувени билиндирери. Ырны чүгле дыңнаар эвес, а ону медресеп, чүнүң дугайында бижээнин өөреникчилерге чедирер	Бойдуска хамаарышкан ужурларны улустун аас чогаалындан билип алыры. Ырны аяңныг, бедик көдүрлүүшкүннүг ырлары.	1		
2	Чер ужурлары. Чуваш улустун тоолу «Алдын доозун»	Черге тыва кижиг кончуг камныг, ону кайы-хамаанчок кергетпес чораан деп ооредир	Черге хамаарышкан улусчу ужурларны билип алыры.Номчаан тоолунун утказын ханы билип, медреселдиг номчуп билири.	1		
3	Аржаан ужурлары.	Аржаан тыва кижиге ыдыктыг, сүр-күчүлүг, кижиг секпереп, аарыын эмнедип алыр чүүл дээрзин билиндирер.	Аржаанга кандыг ужурлар сагырын билири. Бодунун бодалын чугаалап, амыдырал-биле	1		

			холбаары.			
4	Тоожудан үзүндү «Танды – Уула»	Танды-Уула Тывада онзагай черлернин бирээзи деп билиндирер.	Номчаан чүүлүнүн утказын ханы билип, медерелдиг номчуп билири.	1		
5	К.Дасык «Төрээн суурум онзагай черлери» А.Конгар «Кызыл- Мажалык», «Ак- Довурак»	Бодунун төрээн черинге ынак кылдыр кижизидер.	Номчаан чүүлүнүн утказын ханы билип, медерелдиг номчуп билири. Бодунун төрээн черин чугаалап, эштеринин чугаазын дыннап амыдырал-биле холбаары. Шүлүктү аянның номчууру	1		
6	Ыры «Хөндергейим» Сөзү:М Дугаржап, аялгазы: А Лаптан	Ырының сөзүн өөредир. Ырыны ырлады. Төрээн черинге ынак болурун кижизидер.	Ырыны аянның, көдүрлүүшкүннүг ырлап билири.			
7	Тываның каас- чаражы. С.Бүрбээ «Бедик даглыг мээн чуртум.	Тываның географтыг талаларын, кандыг онзагай черлерин барын билип алып.	Шүлүктү аянның номчуп, оон утказын дамчыдып билири. Номчаан чуулунун утказын ханы билип, медерелдиг номчуп билири.			
8	Бойдус халаптары.	Бойдуста кандыг халаптар барын, оон канчаар чайлаарын өөредир	Бойдус халавының болу бээр ужуру болгаш уржуу чул дээрзин ханы билири.			
II.	Тыва кижинин үнүш-өзүмелге хамаарылгазы.					
9	Онза ырлыг	Хөөмей, сыгыт, каргыраа	Номчаан			

	ураанхайлар (тоолчургу чугаа)	элдеп кайгамчыг чоннуң ырызы деп билиндирер	чүүлүнүн утказын ханы билип, медерелдиг номчуп билири. Тоолчургу чугааны эдерти чугаалап билири.			
10	Ыяш ужурлары. Ыдык ыяштар. Тел ыяшка чалбарыг. Бай ыяшка чалбарыг. Хам дытка чалбарыг.	Ыяш-дириг өзумел, Ыдык ыяш деп чүл дээрзин билиндирер. Ыдык ыяштарның хевирлерин болгаш ужурларын билип алырынга өөредир.	Ыдык ыяштарның хевирлерин болгаш ужурларын билири. Ыдык ыяштарга чалбарыгны аянныг номчуп ,чугаалап билири.			
11- 12	Тараа. (тоолчургу чугаа) Салгын кыйгырары. Тываның эм үнүштери.	Тарааның тывага тыптып келгенинин дугайында тоолчургу чугааны номчууру. Тыва Республиканың девискээринде чеже хире чем үнүштер өзүп турарын ооредир.	Номчаан чүүлүнүн утказын ханы билип, медерелдиг номчуп билири. Тоолчургу чугааны эдерти чугаалап билири. Эм унуштерниң шынарларын шингээди алыры.			
13	“Чыжырганам чараш” Созу Ч. Кара- Куске, аялгазы: Д Шактар	Чыжырганада кандыг шынарлар барын өөредир. Ырыны ырладыр.	Утказын билип алыры. Ырыны аянныг көдүрлүүшкүннүг ырлап билири.			
III.	Чүглүг куштар					
14	Куштар дугайында. Ыры «Айлан-кужум»	Чериниң аайы-биле куштар аңгы бөлүктөргө чарлып турарын өөредир. Куштарның медээлерин билип алыр.	Номчаан чүүлүнүн утказын ханы билип, медерелдиг номчуп билири. Куштарны камгалаарын билири. Ырыны аянныг,			

			көдүрлүүшкүннүг ырлап билири.			
15	Куштар – медээчилер. Ыры “Бора- Хөкпеш” Созу: Э Кечил-оол, аялгазы: С.Бюрбээ	Куштарның медээлерин билип алып. Ырыны ырлады	Номчаан чүүлүнүн утказын ханы билип, медерелдиг номчуп билири. Куштарны камгалаарын билири. Ырыны аянның көдурлуушкуннуг ырлап билири			
16	Ыдык сурлуг куштар. Камгалалдыг куштар.	Кандыг куштарны ыдык сурлуг дээрзин база Кызыл дептер деп чул деп чувени билиндирер.	Номчаан чүүлүнүн утказын ханы билип, медерелдиг номчуп билири. Камгалалдыг куштарны танып, аттарын шээжилээ-биле билири			
17- 18	Дуруяалар-эжеш куштар. Ыры “Эглип келир куштарым” Куу куш (тоолчургу чугаа)	Дуруяалар чуге эжеш куштар дээрзин номчуп билиндирер. Ырыны ырлады өөрөдир.	Сөзүглелге хамаарышкан амыдыралдан болуушкуннарны аңгылап, чижек кылдыр бээри. Ырыны ырлап билири. Утказын билип алыры			
IV.	Танды кежи					
19	Тываның ан- мени. Ыры «Койгунак»	Тывада кандыг аңнар барын база оларның кижилерге ажык- дузазы. Ырыны ырлап өөрөдир	Номчаан чүүлүнүн утказын ханы билип, медерелдиг номчуп билири. Ырыны ырлап билири. Утказын билип алыры			
20	Аңчы кижиниң сагыыр ужурлары. Ыры	Аңчы кижиниң сагыыр ужурларын билиндирер. Ырыны	Номчаан чүүлүнүн утказын ханы билип,			

	«Диинчигеш»	ырлап ооредир	медерелдиг номчуп билири. Ырыны ырлап билири. Утказын билип алыр.			
21	Анчынын чалбарыы. Таңды Ээзинин чагыы.	Чалбарыгны аянныг номчуп билирин чедип алыр. Тоолчургу чугааны номчуп утказын билип алыр.	Номчаан чүүлүнүң утказын ханы билип, медерелдиг номчуп билири. Утказын эдерти чугаалаары.			
22	Джуна Давиташвили «Жил охотник»	Шүлүктү аянныг номчуп билирин чедип алыр.	Шүлүктү аянныг, бедик көдүрлүүшкүннүг номчууру			
V.	Чыл, ай ,хонук саналгазы.					
23	Чыл календары.	Тыва чоннуң чыл календарын таныштырар.	Бодунуң өг- бүлезиниң кежигүннериниң төрүттүнген чылдарының аттарын тодарадып билири.			
24	Ай санаашкыны.	Ай санаашкыны дорт болуктен тургустунган деп чувени билиндирер.	Шагаа деп состуң утказын билири.			
25	Хүн дугайында.	Хүн-бойдустуң чаялгазы. Хүнге тыва улустуң хамаарылгазы ыдыктыг деп чүүлду билиндирер.	Номчаан чүүлүнүң утказын ханы билип, медерелдиг номчуп билири. Утказын эдерти чугаалаары.			
26	Хүн дуртунун санаашкыны.	Тыва улустун хун дуртун санаары бир ангы. Хун дуртун алды бөлүккө хуваарын өөредир.	Хүн дуртунуң бөлүктөрүн билири. Хүн дуртунуң бөлүктөринге дүүштүр амгы үени илередип билири.			

VI.	Ак-көк хемнин кижилери.					
27	Суг-амыдыралдың судалы.	Сугнуң ажык-дузазы. Сугну тывалар шаандан тура унелеп, ыдыкшыдып келгенин билиндирер.	Номчаан чүүлүнүн утказын ханы билип, медреселдиг номчуп билири. Бодунун торээн черинде кара сугларны камнап, камгалап билири.			
28	Ыры «Арыкчыгаш» Сөзү: Э.Кечил-оол, аялгазы: С.Базыр-оол	Ырыны ырлап өөредир	Ырыны ырлап билири. Утказын билип алыры			
29	Тоолчургу чугаалар “Сут-Хөл”, “Тере-Хөл”	Тоолчургу чугааларны шын медреселдиг номчулгазын чедип алыр.	Тоолчургу чугааларда аяанныг номчуп, утказын дамчыдып билири.			
30	Тоолчургу чугаа “Бии-Хем”	Бии-Хемни Чуге канчап ынчаар адай бергени. Тоолчургу чугааны шын медреселдиг номчулгазын чедип алыр	Тоолчургу чугааны аяанныг номчуп, утказын дамчыдып билири			
31	Чаашкын чагдырары. (Кыйгы)	Тывалар чаашкын чагдырарда кандыг кыйгы салырын билип алыр.	Кыйгыны аяанныг, тода, ыткыр номчуп билири. Утказын билип алыры.			
VII.	Бойдус магадылалы.					
32	Чоннун эскериглери.	Чоннун кандыг эскериглери барын билиндирер.	Номчаан чуулунун утказын ханы билип, медреселдиг номчуп билири. Чоннун эскериглерин амыдыралга			

			ажыглап өөренири.			
33	Бойдус камгалалы.	Бойдусту камгалаары- кижи бүрүзүнүн хамааты хүлээлгези деп чүүлдү ооредир.	Номчаан чүүлүнүн утказын ханы билип, медерелдиг номчуп билири. Бойдусту камгалаарын амыдыралга ажыглап билири.			
34,35	Ыры “Дуруяа” Сөзу Ш.Суван, аялгазы В.Тока Туңнел кичээл	Ырынын сөзун өөредир. Ырыны ырлап өөредир	Ырыны ырлап билири. Утказын билип алыры			